

Когут В.
*магістрант I курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівний – доц. Варакута О.М.*

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ПОНЯТЬ

На сьогодні методика навчання географії зазнала стрімкого розвитку, до якого долучилася значна кількість вчених та педагогів-методистів, зокрема: О. Варакута, Л. Вишнікіна, Т. Герасімова, О. Діброва, С. Кобернік, Н. Муніч, Т. Назаренко, О. Супричов, О. Топузов та ін.

Значущість курсу географії в тому, що в процесі його вивчення учням надається можливість ознайомитися із реаліями життя суспільства у навколишньому середовищі в усіх його проявах і взаємозв'язках.

Саме цей курс розкриває фізичні, соціальні та економічні підходи щодо характеристики тих чи інших природних і суспільних явищ. При чому досить важливою його складовою є засвоєння учнями знань у формі фактів, уявлень, понять, закономірностей, теорій та формування предметних умінь і навичок, що сприяють формуванню компетентностей в учнів.

Т. Герасімова у своїх працях акцентує увагу на тому, що фундаментом усього географічного змісту є система географічних понять, яка ніколи не повинна втрачати свого значення, оскільки без них не буде розуміння сутності багатьох важливих речей, що розкриваються в процесі вивчення географії.

«*Поняття* – це абстрактна форма мислення, зміст якої в цілому визначається загальними суттєвими ознаками предметів і явищ, на основі яких воно формується, та відношеннями між ними» [2]. Поняття, як логічна категорія, характеризується двома взаємопов'язаними і взаємопротилежними категоріями: змістом і обсягом. Зміст – це сукупність істотних ознак, взаємозв'язки між якими утворюють структуру поняття, а обсяг – це кількість предметів і явищ які охоплюються даним змістом. Система географічних понять утворює фундамент географічної освіти в школі.

Географічні поняття за змістом поділяються на фізико-географічні, економіко-географічні; за обсягом – на одиничні та загальні.

Поняття позначається терміном у вигляді слова чи словосполучення. Цей термін входить у поняття, але воно не зводиться до терміна. Сам результат засвоєння понять відображається у таких формах, як: знання понять та правильне оперування ними.

Супричов О. у статті «Особливості формування країнознавчих понять в шкільних підручниках географії» [4], зазначає, що організація процесу формування понять передбачає такі аспекти: визначення роду понять,

окреслення послідовності під час процесу формування понять певного характеру, виокремлення взаємодії і взаємовідношення між поняттями, характеру дисциплінарної системи понять, формування логічного ланцюга в процесі формування поняття тощо.

Назаренко Т. Г. зауважує, що після формування географічного поняття відбувається:

1. Введення поняття.
2. Розвиток поняття за рахунок нових ознак.
3. Корекція і систематизація поняття.
4. Практично-прикладне застосування [3, с. 82].

На особливу увагу заслуговує методика формування понять, розроблена О. Варакутою. Автор виділяє такі етапи процесу формування поняття: «мотиваційна і змістова підготовка до формування поняття; організація чуттєвого сприйняття предметів і явищ навколишньої дійсності, на основі яких формується поняття; організація розумової діяльності, спрямована на визначення істотних ознак поняття; узагальнення, словесне визначення суті поняття і позначення його відповідним терміном; введення сформованого поняття в систему географічних знань» [2].

З одного боку, такий підхід забезпечує процес якісного формування поняття, з другого – підвищує бажання учнів до його засвоєння.

Покажемо процес формування загальногеографічного поняття «землетрус» на етапі уроку «Формування і засвоєння нових знань, умінь і навичок» під час вивчення теми «Внутрішні сили Землі. Землетруси» (Географія. Загальна географія. 6 клас), використовуючи методику О. Варакути.

1 етап. Мотиваційна і змістова підготовка до формування поняття.

(Аналіз відеофрагменту, в якому показано, як відбувається землетрус і які його наслідки).

- Подивіться уважно даний відеофрагмент і зверніть увагу на явище, що відбувається в ньому?

- Чи можемо ми у своєму житті опинитися у такій ситуації?

- Пригадайте, що таке літосферні плити?

- Які ви знаєте рухи літосферних плит?

- Внаслідок чого відбуваються горизонтальні рухи літосферних плит?

- Внаслідок чого відбуваються вертикальні рухи літосферних плит?

- Що є доказом того, що поштовх від руху літосферних плит, показаний у відеофрагменті, дуже сильний? (Руйнуються будинки, ламаються дерева...).

2 етап. Організація чуттєвого сприйняття предметів і явищ навколишньої дійсності, на основі яких формується поняття.

- Проведемо такий експеримент. Уявіть, що парта – це літосферна плита. Зверху на неї накладаємо багато різних підручних речей (пенали, олівці, ручки, зошити, книжки, тощо). Перший раз з малою, а другий раз з великою силою вчитель або один із учнів б'є кулаком знизу парти.

- Що відбулося з предметами, коли я зробив перший удар знизу парти? (*Одні*

предмети розсунулися, а інші лише поколивалися).

- Що відбулося з предметами, коли я зробив другий, значно сильніший удар знизу парти? (Предмети розлетяться в різні сторони).

- Що зумовило те, що вони розлетілися? (Сильний удар, поштовх).

3 етап. Організація розумової діяльності, спрямована на визначення істотних ознак поняття.

- Який висновок щодо внутрішніх сил Землі ми можемо зробити з проведеного експерименту, вважаючи, що кришка парти – це літосферна плита? (Під нею відбуваються поштовхи різної сили).

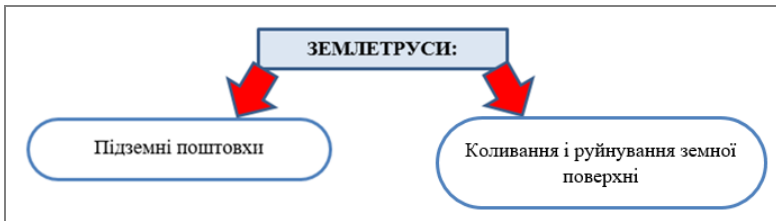
- Чи можна їх назвати «підземними поштовхами»? (Так).

- Запишіть цю ознаку до схеми. (Термін «землетрус» у схемі записано).

- Що відбувається з земною поверхнею, коли ці поштовхи не дуже сильні? (Колівання земної поверхні).

- А коли сильні? (Руйнування).

- Запишіть цю ознаку теж до схеми.

4 етап. Узагальнення, словесне визначення суті поняття і позначення його відповідним терміном.

- А тепер користуючись цією схемою, скажіть, що таке землетрус (вчитель допомагає, показує ознаки, записані до схеми указкою і називає сполучні слова).

- Землетруси – це підземні поштовхи, що спричиняють коливання чи руйнування земної кори.

- Хто сам скаже, що таке землетрус, користуючись схемою?

- Тепер скажіть, що таке землетрус, не користуючись схемою? (Схема закрита чи витерта, якщо була написана крейдою на дошці. Лише при цій умові можна зрозуміти чи учні засвоїли зміст поняття).

5 етап. Введення сформованого поняття в систему географічних знань.

На цьому етапі виконуються різні завдання, в змісті яких вживається термін «землетрус».

Отже, аналізуючи сучасні тенденції методики формування географічних понять важливо зауважити, що проблема залишається актуальною. Безпосереднє спостереження під час педагогічної практики за процесом формування географічних понять вчителями дає змогу стверджувати, що учні досить часто механічно запам'ятовують визначення поняття, не розуміючи його суті. Процес формування поняття складний і потребує особливої підготовки вчителя та глибокої мотивації учнів.

Список використаних джерел

1. Варакута О. Формування в учнів географічних понять. Географія та основи економіки в школі. 2002. №6. С.28-31.
2. Варакута О. Методическая компетентность учителя при формировании географических понятий. Scientific letters of academic society of Michal Baludansky. Volume 4, No. 06/2016. P.167-170.
3. Назаренко Т. Г. Формування соціально-економічних понять у старшокласників на уроках географії: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання географії». К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. 28 с.
4. Супричов О. В. Особливості формування країнознавчих понять в шкільних підручниках географії. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. Київ-Педагогічна думка, 2011. Випуск 11. С. 214-220.
5. Супричов О. В. До питання формування географічних понять у школярів у курс «Країнознавство». Географія та основи економіки в школі. 2011. №7-8. С. 36-39.

Маліновська М.

*магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Кузишин А.В.*

ГЕОПРОСТОРОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОНЕНТІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ОБЛАСТЕЙ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Вступ. Із зростанням значущості функціонування соціальної сфери, постає необхідність детального аналізу рівня сформованості її складових та досягнення комплексності в наданні відповідних послуг. Актуальним питанням видається необхідність визначення сучасного стану сформованості та затребуваності окремих елементів соціальної сфери, а також рівень їх надання в конкретному обласному регіоні, що дозволяє визначити його рейтингову позицію (місце) в регіоні.

Проблемами вивчення соціальної сфери на сучасному етапі займаються як вітчизняні, так і закордонні науковці, що в котре підтверджує, що саме цей сектор господарства зазвичай визначає рівень добробуту населення та комфортність умов проживання. Серед актуальних досліджень з цієї проблематики варто згадати Л. Немець, К. Мезенцева, Г. Підгрушного [9, 7], Я. Олійника та А. Степененка [5], В. Куценко та Я. Остафійчука [4]. Актуальними є регіональні дослідження функціонування соціальної сфери на прикладі великих регіонів України – Київського Придніпров'я – І. Гукалова, С. Покляцький [1, 2], Карпатсько-Подільського – І. Поплавська, А. Кузишин [3, 6, 13, 14], Подільського – Л. Царик, І. Поплавська [12].

Виклад основного матеріалу. Соціальна сфера має певні територіальні відмінності у рівні розвитку та структурі. Прийнято вважати, що значно вищий рівень її розвитку і ширша галузева структура у містах порівняно з сільською місцевістю, в економічно більш розвинених промислових регіонах порівняно з менш розвинутими аграрними.

Територіальними межами нашого дослідження є області Карпатського